

Ε

Ἀσσυριακὰ μάρμαρα.

Ἐπιστολὴ τῷ Κ. Π. ἐκ Λονδίνου.

Ὅσάκις ἐξέρχομαι ἐξ ἐνὸς τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης μουσείων, τῶν ἀπεράντων ἐκείνων πανδαιμονίων τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυΐας, ἐν οἷς συνοικοῦσιν ὡς εἰς πόλεις μυριανθρώπους ὁλόκληρα ἔθνη γλυπτὰ ἢ γραπτὰ, ἀντὶ νὰ ἔχω τὴν κεφαλὴν ἰδεῶν πλήρη καὶ ἐντυπώσεων, τὴν αἰσθάνομαι ἐξ ἐναντίας κενήν, καὶ ἀδυνατοῦσαν δύο σκέψεις τῆς νὰ συνάψῃ. Ὁ θαυμασμὸς πολεμεῖ τὸν θαυμασμόν, τὸ πνεῦμα ἵπταται ἀπὸ ἐντυπώσεως εἰς ἐντύπωσιν, καὶ εἰς τὸν κατακλυσμὸν τῶν αἰσθημάτων ἅτινα ἐπιπίπτουσιν εἰς ἐμὲ ἄθρόα, μοὶ πνίγεται καὶ αὐτὴ ἡ μνήμη.

Ὅταν δὲ μόνον ἐκ τοῦ κυκεῶνος τούτου κατορθώσω ἐν ἀντικείμενον ν' ἀποσπάσω, καὶ μονώσω αὐτὸ πάντα τ' ἄλλα προσωρινῶς ἀποκλείων, τότε ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐγείρεται ζωηρὰ εἰς τὴν φαντασίαν μου, καὶ ἀντηχεῖ εἰς τὴν καρδίαν μου ἡ χορδὴ ἣν εἶχε κρούσει ἡ θεὰ του.

Ὑπὸ τοιούτου κατειχόμεναι αἰσθήματος καὶ ὅτε ἐξῆλθον τοῦ Βρεταννικοῦ μουσείου, τοῦ θαυμασίου ἐκείνου ταμείου τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος, ὧν εὕρισκον ὅτι ἕκαστον ἐδύνατο σχεδὸν ν' ἀρκέσῃ εἰς τὴν δόξαν τῆς πόλεως ἣν κοσμοῦσι. Τὰ αἰσθήματα ἐκυκῶντο θορυβώδη ἐντός μου. Τὰς ἐντυπώσεις αἵτινες ῥαγδαῖαι ἐπέπεσαν ἐπ' ἐμὲ ἐζήτουν μάτην νὰ διατάξω, καὶ νὰ θέσω τίνα πρώτην, τίνα δευτέραν, διότι πᾶσαι μοὶ ἐφαίνοντο πρῶται. Ἐν ᾧ ὑπὸ

τοὺς ὄνυχας τοῦ χρόνου ἐξεσμέναι ἐπιγραφαί, ἢ τεμάχια ἀρχιτεκτονικά, περὶ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν μαρτυροῦντα, μ' ἐβύθιζον εἰς σπουδαίας μελέτας, μεταξὺ αὐτῶν αἴφνης μὲ προσεμειδία πονηρὸν βλέπουσα Ἀφροδίτη γλυφίδος Ἑλληνικῆς, καὶ ἡ φαντασία μου πρὸς αὐτὴν ἐξορμᾶτο, καὶ ἔθαλπε τὴν ἀμίμητον χάριν της.

Ἄλλ' ἐκεῖ, ἰδοὺ, ἐπρότεινε τὸ δυσειδὲς ῥύγχος τοῦ κυνοκέφαλός τις τῆς Αἰγύπτου Θεός, καὶ ἡξίου εὐλάβειαν ἢ αὐστηρὰ καὶ ἀκίνητός του μεγαλειότης. Συγχρόνως ὁμως ἀλλαχόθεν ἀνέπτυσσον ἐμπρὸς μου τὰς ἐκτεθηλυμένας καὶ Ἀσιαπρεπεῖς καλλονάς των αἱ τῆς Λυκίας γλυφαί, αἱ νέαι αὗται κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν συγκινήσεις συνετάραττον πάλιν αἱ μυριάδες τῶν κεραμογράφων ζωδίων, περιβάλλουσαί με εἰς φανταστὸν καὶ παμποῖκιλον ὁμίλον, ἢ θυσίας τελοῦσαι, ἢ παραφόρους ὀρχούμεναι κόρδακας, ἐν ᾧ αὐτὰς ἐξ ἄλλου ἐξεδίωκε συνέλευσις χρυσοτύπων καὶ ἀργυροτύπων βασιλέων, ἢ πόλεων σεμνυνομένων ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ των.

Ὡς εἰς ἀεικίνητον καλλειδοσκοπίον αἱ εἰκόνες αὗται περιεδινοῦντο εἰς τὴν ψυχὴν μου ἀντιδιωκόμεναι καὶ ἀλλήλως καταστρεφόμεναι, ἐντείνουσαι δ' αὐτὴν εἰς ἀόριστον καὶ ὑπέρτατον αἶσθημα θαυμασμοῦ.

Διὰ τοῦτο, ἀθετῶν ἦν σοὶ εἶχον δώσει ὑπόσχεσιν νὰ σοὶ περιγράψω ὅλον τὸν ναὸν τοῦτον ἐν ᾧ λατρεύουσιν οἱ Βρεταννοί, καὶ μετ' αὐτῶν πᾶσα ἡ οἰκουμένη, τὴν ἀρχαίαν μεγαλοφυΐαν, περιορίζομαι εἰς ἓν μέρος αὐτοῦ, ἢ καὶ ἄρχομαι πρὸς τὸ παρὸν ἀφ' ἑνὸς μέρους, καὶ τούτου τοῦ κατωτέρου, τῆς ὑπογείου αἰθούσης, ἔνθα εἰσὶ κατατεθειμένοι αἱ Ἀσσυριακαὶ γλυφαί.

Καὶ ἡ μὲν αἶθουσα οὐδὲν ἔχει περιγραφῆς ἄξιον· ἐξ ἑναν-

ίας μάλιστα τόσον τὴν εὖρον εὐτελῆ καὶ ἀκόσμητον, ὥστε, καὶ τοὶ ἀποβλέπων μᾶλλον εἰς τὸ περιεχόμενον ἢ εἰς τὸ περιέχον, θὰ προσῆπτον ἀπειροκαλίαν εἰς τοὺς θάψαντας εἰς ἀπόγειον ἀχυρῶνα θησαυροὺς ἀνεκτιμήτους, ἂν δὲν ἐμάνανον ὅτι ἐκείνη ἦν προσωρινὴ ἀποθήκη.

Τῷ ὄντι, διὰ τοὺς ἐκτιμῶντας τὴν ἀνακάλυψιν νέας τέχνης, τὴν εὖρεσιν μνημείων μαρτυρούντων περὶ τῆς τύχης καὶ τῶν μεγαλητέρων ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, καὶ μελλόντων ἴσως νὰ διηγηθῶσιν ἐντὸς ὀλίγου ὀλόκληρον τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἀσίας, δι' ἐκείνους αἱ Ἀσσυριακαὶ αὗται ἀρχαιότητες εἰσὶ θησαυρὸς ἀληθείας.

Ὡς γνωστόν, ἐν ᾧ κατ' ἐξήγησιν, ἢ ἴσως καὶ παρεξήγησιν, τῶν προφητῶν ἐπιστεύετο ὅτι τῆς ἀρχαίας Νινευτ οὐδ' ἔχνος σώζει ἡ γῆ, ὁ ἐν Βαγδάτῃ Γάλλος πρόξενος Βόττας ἀνεκάλυψεν αἶφνης παρὰ τὸν Τίγριν, κατὰ τὴν θέσιν Μοσσοῦλ, ἧς πλησίον ὑπάρχει καὶ χωρίον διατηροῦν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ Νινιῆ διεφθαρμένον τὸ τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσας τῆς Ἀσσυρίας, μέγιστα ἐρείπια ἐκείνης τῆς πόλεως, καὶ ἀδράς λαβὼν τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ χορηγίας, καὶ καλλιτεχνῶν ἐμπείρων ἐπικουρίαν, ἐνήργησε μεγάλας ἀνασκαφάς, καὶ ἔπεμψεν εἰς Παρισίους θαυμάσια ἀγνώστου γλυπτικῆς ἔργα, εἰς ἃ προθύμως ἀνεπετάσθησαν αἱ πύλαι τῶν μεγαλοπρεπῶν αἰθουσῶν τοῦ Λούβρου.

Πρὸς αὐτὸν δ' ἀντιφιλοτιμούμενος ὁ Ἀγγλος συνταγματάρχης Λαυάρδος, ἐζήτησε παρὰ τῆς Ἀσσυρίας τὴν μερίδα τῆς πατρίδος του, καὶ εἰς ἄλλην τινὰ θέσιν, βορειότερον τοῦ Μοσσοῦλ, εὗρεν ἄλλα ἐρείπια ἐπίσης πολυτελῆ, καὶ μεγαλητέραν μάλιστα περιέχοντα λείαν θαυμάτων τῆς ἀγνώστου ἐκείνης τέχνης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πατρίς αὐτοῦ ἦν ἐλευθέρα στάσεων καὶ περισπασμῶν, καὶ ἴσως ἐπιτηδεῖα νὰ

ποιήσῃται χρῆσιν θεσμῶν δημοκρατικῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπιτηδειοτάτη ν' ἀπολαμβάνῃ πάντων τῶν θησαυρῶν ὅσους παρέχει ἡ εὐνομία καὶ ἡ εἰρήνη, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τῆς ἀνασκαφῆς συντονώτερον καὶ τελεσφορώτερον, καὶ ἔπεμψεν, οὐδ' ἐπαύσατο πέμπων, πολυπληθῇ καὶ ἐξαίσια αὐτῶν προϊόντα, ἅτινα, ὅτε τὰ εἶδον ἐν Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1850, ὑπερέβαινον μὲν πολὺ τὰ Γαλλικὰ κατὰ πλῆθος, δὲν ἤλαττοῦντο δ' αὐτῶν κατὰ κάλλος καὶ μέγεθος, καὶ εἰσὶ τοσοῦτον ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα κατὰ τὴν τέχνην καὶ τὰς παραστάσεις, ὥστε ὅ,τι λέγεται περὶ τῶν μὲν, ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰ ἄλλα.

Αἱ γλυφαὶ εἰσὶ λελαξευμέναι ἐπὶ λίθου τιτανώδους καὶ λευκοφαίου, ἀνάγλυφα λίαν ἐξέχοντα, καὶ χρησιμεύοντα, ὅπου εὐρέθησαν, εἰς ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ἐπικόσμησιν μεγίστων καὶ πολυτελεστάτων βασιλείων. Εἰσὶ δὲ διάφοροι αἱ παραστάσεις αὐτῶν, τινὲς μὲν τερατόμορφοι, ἔχουσαι σῶμα ἀνθρώπου, κεφαλὴν δὲ ζώου, συνήθως πτηνοῦ· ἢ τ' ἀνάπαλιν, σῶμα μὲν πτερωτοῦ ταύρου, ἀνθρώπου δὲ κεφαλὴν· ἐμφαίνουσι δὲ θεότητας, ἢ, τὸ πιθανώτερον, εἰσὶν ὁρατὰ σύμβολα ἰδεῶν, οἷον ἰσχύος, φρονήσεως, καὶ ἄλλων ἀρετῶν ἢ ἰδιοτήτων τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν τοῖς βασιλείοις.

Ἐκ τῶν ἀναγλύφων τούτων τινά, οἱ ἀνθρωποκέφαλοι ταῦροι μάλιστα, εἰσὶ κολοσσιαῖα, ἔχοντα τὸ ἐμπρόσθιον καὶ ἄνω μέρος τοῦ σώματος προέχον τοῦ λίθου. Τὰ τοιαῦτα ἴσταντο πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν βασιλείων, ὡς ἐμβλήματα τῆς φρουρούσης αὐτὰ δυνάμεως.

Ἄλλα δὲ παριστῶσι τὸν βασιλέα πολυτελῶς ἐνδεδυμένον, τὸν κῶνον τῆς πίτυος, ἢ ἄλλο τι σύμβολον εὐφορίας διὰ χειρὸς ἔχοντα, ἢ σφίγγοντα καὶ πνίγοντα λέοντα εἰς τὰς ἀγκάλας του, εἰς δυνάμεως ἐνδειξιν.

Ἀλλαχοῦ, ἐνώπιον τῶν βασιλέων παριστῶνται ὑπηρέ-
ται αὐτῶν, προσκυνοῦντες διὰ τῆς χειρός, ἢ φέροντες τὰ
βασιλικά σκεύη· καὶ εἰσὶν αἱ τοιαῦται παραστάσεις φυσικοῦ
μεγέθους ἢ μείζονες ἢ κατὰ φύσιν.

Παρατηρήσεως ἀξία ἐστὶν ἡ μεγάλη ἐπιμέλεια καὶ λε-
πτοσύνη τῆς ἐξεργασίας τῶν κοσμημάτων τῆς ἐνδυμασίας.
Πολλάκις δ' αἱ κεφαλαί, μάλιστα αἱ τοῦ ἀνθρωπομόρφου
ταύρου, φέρουσιν, ὡς ἔμβλημα δυνάμεως, ταύρου κέρατα,
ὡς ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ τὸ κέρας σημαίνει τὴν δύναμιν, καὶ
ὡς ἐπὶ τῶν νομισμάτων καὶ οἱ Σελευκῖδαι παριστῶνται
κερασφόροι ὁμοίως, διότι, ὡς κοινῶς ἐκλαμβάνεται, χρη-
σμὸς εἶχεν ὀνομάσει τὸν Σέλευκον « υἱὸν Ταύρου », ἥτοι
τοῦ Ἰσχυροῦ, καὶ διότι, ὡς ἤδη προφανές, εἶχε καὶ παρ'
αὐτοῖς ἐπικρατήσῃ τὸ Συριακὸν ἢ Ἀσσυριακὸν σύμβολον.

Καὶ εἰς πολλὰ δὲ καὶ ποικίλα ἀνάγλυφα ὁ βασιλεὺς φαί-
νεται οὐχὶ μόνος, ἀλλ' ὅτε μὲν εὖθρονος καὶ δεχόμενος δῶρα
ἡττηθέντων λαῶν, ὅτε δ' ἐφ' ἄρματος καταδιώκων ἐχθροὺς
φυγάδας, ἢ ἐκ τῆς μάχης ἐπιστρέφων θριαμβευτικῶς. Ἐπὶ
μιας δὲ τῶν εἰκόνων τούτων παριστᾶται τὸ ἀπαίσιον ἔμ-
βλημα ἀγρίας νίκης καὶ ἐκδικήσεως χαιρεκάκου, γύψ ἔχων
εἰς τὸ ῥάμφος τοῦ τοῦ ἐχθροῦ τὰ ἐντόσθια. Ἀλλαχοῦ πο-
λιορκοῦνται καὶ προσβάλλονται φρούρια, ἢ συγκροτεῖται
μάχη ἱππέων, ἢ πλοῖα διαπλέουσι τοὺς εὐρεῖς ποταμούς,
ἢ ἄνδρες γυμνοὶ διανήχονται αὐτούς, προσδεδεμένοι εἰς
ἄσκους πλήρεις ἀέρος, ὡς εἰσὶ καὶ αὐτὰ τὰ πλοῖα. Περίερ-
γον δ' ὅτι μέχρι τῆς σήμερον ἔτι οἱ παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ
Τίγριν οἰκοῦντες διέρχονται τοὺς ποταμούς ἀπαραλλάκτως
κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ὅτι αἱ σχεδίαι, ὡς αἱ ἐφ' ὧν
αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀσσυριακὰ μάρμαρα κατεβιδάσθησαν μέχρι
Βαγδάτης ὅτε ἐπεβιδάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα, σύγκεινται ἐκ

καλάμων ἢ δοκῶν ἐλαφρῶν, δεδεμένων ἐπὶ ἀσκῶν. Ἐπ' ἄλλων τέλος λίθων παρίστανται παντοῖαι περιεργόταται σκηναὶ τοῦ οἰκιακοῦ βίου, ἐξ ὧν, ἐννοεῖται, ἀποκλείεται πᾶσα γυναικῶν παράστασις, ὡς εἰς πάντα τ' ἀσιανὰ τεχνουργήματα.

Ἐπὶ τῶν πλείστων δ' ἀναγλύφων τούτων, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν μεγάλων, εἰσὶν ἐγκεχαραγμένοι μακραὶ ἐπιγραφαὶ σφηνοειδῶν γραμμάτων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διερχόμεναι ἐπ' αὐτῶν τῶν γλυφῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἐπιγραφῶν μόνων εὐρέθη τοσοῦτο πλῆθος, ἐπιστρωννύον τὰ μακρὰ τείχη τῶν ἀπεράντων Ἀσσυριακῶν ἀνακτόρων, ὥστε ἂν αἱ γραμμαὶ αὐτῶν συνετίθεντο κατὰ μῆκος εἰς ἀλληλουχίαν, ὑπελογίσθη ὅτι θὰ εἶχον πολλῶν ὥρῶν ἔκτασιν, καὶ ὑπετέθη, ἂν ἱστορικὸν ἔχῃσι τὸ περιεχόμενον, ὅτι δύνανται νὰ περιλαμβάνωσιν οὐ μόνον τῆς Ἀσσυρίας, ἀλλὰ πάσης τῆς Ἀσίας τὴν ἱστορίαν.

Λέγω δ' ὅτι ὑπετέθη, διότι ἡ σφηνοειδὴς γραφὴ ὑπάγεται εἰσέτι εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἀρχαιότητος ὅσα ἐπιφυλάττονται εἰς τῆς ἐπιστήμης τὴν ὀξυδέρκειαν (1). Ὁ Γερμανὸς Γρότενφένδος ἔρριψε πρῶτος εἰς αὐτὴν βλέμμα παράλληλον πρὸς τὸ τοῦ Σαμπολιῶνος, καὶ τὸ δυσκολώτερον κατώρθωσεν, εὐρὼν τὴν πρώτην ἄκραν τοῦ ὁδηγοῦ μίτου. Ἡ λαβὴς τῆς ἐπιστήμης δάκνει ἤδη ἐπὶ τὸν πάγιον τοῖχον, καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι θέλει τὸν καταρρίψει.

Πολλὰ καὶ σοφὰ ἤκουσα τοῦ Σκώτου καθηγητοῦ Ἰγξ, πραγματευομένου περὶ τῆς Ἀσσυριακῆς γλώσσης. Ἡ ἀγγελία τοιοῦτου διδάγματος εἶχεν ἐλκύσει πολυαρίθμους ἀκροατὰς ἀμφοτέρων τῶν φύλων, καὶ ἕκαστος, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ζωηρότητος ἢ τῆς ἀνυπομονησίας του, τὸ ὠραιό-

(1) Ἦν ἀληθὲς ὅτε ταῦτα ἐγράφοντο.

ερον μάλιστα καὶ φύσει ἀνυπομονώτερον μέρος τοῦ ἀκροα-
 ηρίου, ἤλπιζεν ὅτι ἐντὸς ὀλίγων συνεδριάσεων, ἴσως εἰς
 τὸ τέλος τῆς πρώτης, θέλει ἀναγινώσκει τὰ σφηνοειδῆ χρο-
 νικά τῆς καθέδρας τοῦ Νίνου εἰς τὴν πάτριον αὐτοῦ γλῶσ-
 σαν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἶχον τὴν λύπην νὰ ἰδῶ τοὺς ὀφθαλ-
 μοὺς βαθμηδὸν κλειομένους καὶ τὰ στόματα ἀνοιγόμενα,
 καὶ τὴν ἔτι μεγαλειτέραν λύπην καὶ ἐντροπήν, νὰ αἰσθανθῶ
 ὅτι καὶ οἱ ἐμοὶ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου, εἰ καὶ ἀνταγω-
 νιζόμενοι τὸ κατὰ δύναμιν κατὰ τοῦ ὑπνωτικοῦ ρεύματος,
 συνεμορφοῦντο ὅμως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν κοι-
 νὴν φυσιογνωμίαν· τοῦτο δέ, διότι ὁ πολυμαθὴς γλωσσο-
 λόγος ἐξήταζε διὰ βαθυτάτων θεωριῶν ἂν τ' ἀσσυριακὰ
 ῥήματα ἔχωσιν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς συνθέσεως τὴν αὔξησιν, ἂν
 κατὰ τοῦτο εἰσὶ συγγενῇ πρὸς τὰ αἰγυπτιακά, ἢ τὰ τῶν
 σημιτικῶν ἢ σανσκριτικῶν γλωσσῶν, ἂν ἡ κατάληξις τῶν
 ἐπιρρήμάτων ἐκφράζεται διὰ δύο ἢ τριῶν σφηνῶν, καὶ τού-
 των καθέτων ἢ ἐγκαρσίων, πάντα ζητήματα σπουδαιότατα,
 ἀλλ' ἐπιφέροντα τὸ ἀκαταμάχητον ἐκεῖνο φυσικὸν σύμ-
 πτωμα.

Μετὰ πολὺ συντονωτέρας προσοχῆς ὁμολογῶ ὅτι κατῴρ-
 θωσα ν' ἀκούσω τοῦ συνταγματάρχου Ῥωλινσῶνος, περι-
 γράψαντος τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν σφηνοειδῶν
 γραμμάτων, τῶν ἔκτοτε γενομένων προσπαθειῶν πρὸς ἀνά-
 γνωσιν αὐτῶν, καὶ ἀναγγείλαντος τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐντὸς ὀλί-
 γου θέλουσιν ἐνδώσει εἰς τοὺς ἀτρύτους τῶν σοφῶν κόπους
 καὶ αἱ ἔσχαται δυσκολίαι. Οὐδεὶς δ' ἔχει εἰς τὸν τοιοῦτον
 διῆσχυρισμὸν δικαίωμα μεῖζον τοῦ Ῥωλινσῶνος, ὅστις διε-
 δέχθη τὸν Γροτενφένδον εἰς τὸ ἀκανθῶδες αὐτοῦ στάδιον,
 καὶ ἐθαυματουργήσῃ μετ' ἐκεῖνον περὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν
 ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν.

Μέχρις οὗ ὁμῶς οἱ πρωταθληταὶ οὗτοι τῆς ἐπιστήμης παρασκευάσωσι ταύτας τὰς ἐπιγραφὰς διὰ τὴν ἀσθενῆ ἡμῶν κατάληψιν, δὲν ἔχω τι ἄλλο νὰ προσθέσω περὶ αὐτῶν, πλὴν ὅτι εἰσὶ συνήθως καθαρῶτατα κεχαραγμένοι καὶ μετὰ μεγίστης καλλιγραφικῆς ἐντελείας, ἥς ἡ σφηνοειδῆς γραφή ἐστίν, ἕνεκα τῆς κανονικότητος αὐτῆς, εἰς μέγαν βαθμὸν ἐπιδεκτικὴ.

Ἐπιστρέφω εἰς τὰς γλυφάς. Ὁ ῥυθμὸς ἔχει τὸ ὑπόσκληρον καὶ ἀλύγιστον τῆς ἀρχαϊκῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, οἷα ἦν αὕτη πρὸ τῶν μηδικῶν. Ἄλλ' αἱ ἀσσυριακαὶ γλυφαὶ εἰσὶ μᾶλλον ἱερατικῶς σοβαραί, μᾶλλον σωματικῶς ὀγκώδεις καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐστερημένοι δὲ τῆς τῶν ἐνδυμάτων πτύξεως, ἥτις, εἰ καὶ ἐπιτετηδευμένως καὶ ὑπερβολικῶς σύμμετρος εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν τέχνην, προστίθῃσιν ὁμῶς αὐτῇ χάριν καὶ ποικιλίαν.

Τὴν ἔλλειψιν τῶν πτυχῶν, ἥτις μονότονον δίδει καὶ ἀλύγιστον τὴν ἔκφρασιν εἰς τὰ σώματα, διότι δὲν καταδεικνύει τῶν μελῶν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν κίνησιν, ἔχει ἡ Ἀσσυριακὴ τέχνη κοινὴν μετὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς· ἀλλὰ κατὰ τ' ἄλλα πάντα ἐστὶν ἀνωτέρα ἐκείνης. Αἱ μορφαὶ εἰσὶν ἐμβριθέστεραι, μεγαλοπρεπέστεραι καὶ εὐαρεστότεραι· ἡ γλυφὴ συνήθως πολὺ μᾶλλον προέχουσα καὶ ἀνατομικῶς ἐντελεστέρα· αἱ κινήσεις ἀνετώτεραι καὶ ὀλίγον μακρυνόμεναι τῆς φυσικῆς ἀληθείας. Ὁμοιότητα δ' ἔχει καὶ ταύτην μετὰ τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλληνικῆς καὶ Αἰγυπτιακῆς τέχνης, ὅτι ἕκαστον τῶν μελῶν τοῦ σώματος διατίθεται εἰς τὴν θέσιν ἥτις ἐστὶ δι' αὐτὸ ἡ χαρακτηριστικωτέρα· οὕτως, ἐν ᾧ οἱ πόδες παρίστανται πάντοτε εἰς κατατομήν, ἢ πλαγίως, τὸ στῆθος φαίνεται ἀντωπὸν, τὸ δὲ πρόσωπον, ὅταν ἢ ἐν κατατομῇ,

ὅπερ δὲν συμβαίνει πάντοτε, ὡς εἰς τὰς ἄλλας δύο τέχνας, — ἔχει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀντωπούς.

Τὰ γνωρίσματα ταῦτα ἔχει κοινὰ καὶ μετ' ἄλλης τινὸς τέχνης, τῆς Περσεπολιτικῆς, τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην μετ' αὐτῆς συγγενοῦς κατὰ τε τὸν ῥυθμόν, τὴν ἐξεργασίαν, τὰ παριστώμενα ἀντικείμενα καὶ τὸν τρόπον τῆς αὐτῶν παραστάσεως. Τὰ καλλιστεῖα ὁμῶς ἀνήκουσι μεταξὺ τῶν δύο τεχνῶν εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν.

Ἐν ὅσῳ αἱ τὰς γλυφὰς ταύτας συνοδεύουσαι ἐπιγραφαὶ φυλάττουσιν ἐπιμόνως ἔτι τὸ μυστικόν των, ἕκαστος ἀρχαιολόγος ἄλλα περὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῶν γνωμοδοτεῖ, καὶ οἱ πλεῖστοι ταῖς ἀποδίδουσιν ἀρχαιότητα μεγάλην, πάντες δὲ μείζονα τῆς τοῦ Ναβουχοδονόσορος, καὶ πολλοὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σαρδαναπάλου, πειθόμενοι ὅτι ἐκ τῆς τέχνης αὐτῶν ἐπήγασαν καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ καὶ ἡ Περσικὴ, καὶ μόνον περὶ τῆς τῶν Φοινίκων εἰσέτι διστάζοντες.

Ἀλληθὲς ὅτι ἐν ἐκ τῶν δύο φαίνεται ἀναπόφευκτον, ὅτι ἢ ἡ Περσεπολιτικὴ τέχνη ἦν ἀπόρροια τῆς Ἀσσυριακῆς ἢ τ' ἀνάπαλιν. Ἄν δὲ χρονολογικοὶ λόγοι δὲν ἀντίκεινται εἰς τὴν δευτέραν ὑπόθεσιν, ταύτην θὰ παρεδεχόμεν κατὰ προτίμησιν, διότι ἐν πολλοῖς τὰ ἔργα τοῦ Μοσσοῦλ φαίνονται ὡς πρόοδος ἐπὶ τῶν τοῦ Τζιλμινάρ (τῆς Περσεπόλεως).

Προσέτι δέ, ἐν ᾧ εἰς ἑκατέρας τὰς γλυφὰς παρίστανται οἱ βασιλεῖς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπαραλλάκτως, ἔχοντες τὴν αὐτὴν θέσιν, τὴν αὐτὴν θεραπείαν τῶν δορυφόρων, τὸ αὐτὸ σκιάδιον καλύπτον τὴν κεφαλὴν των εἰς ἔνδειξιν τῆς βασιλικῆς των δυνάμεως, συγχρόνως ἔχουσι κοινὸν καὶ ἄλλο τι σύμβολον, ὅπερ ὁμῶς φαίνεται οἰκειότερον εἰς τὰς Περσομηδικὰς ιδέας. Ἐστὶ δὲ τοῦτο μικρὰ εἰκὼν, ἀνδρὸς προτομὴν ἔχουσα, κάτω δ' ἀπολήγουσα εἰς ἀκτῖνας, στέ-

φανον μετὰ ταινιῶν ἐζωσμένη, καὶ ἐπὶ δύο πτερύγων αἰρουμένη ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τὴν κεφαλὴν. Ἡ εἰκὼν αὕτη ἐξηγεῖται ὡς τὸ δαιμόνιον, ἢ ἡ τῆς διανοίας τοῦ βασιλέως παράστασις, ἀποσπωμένη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀναπτερουμένη πρὸς τὴν τῆς θεότητος θεωρίαν.

Ἡ τοιαύτη ἄϋλος ἀντίληψις φαίνεται οὐχὶ ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν Ἀσσυριακὴν θρησκείαν, τὴν πρὸς τὴν Συριακὴν ἀποκλίνουσαν, καὶ χαίρουσαν μᾶλλον εἰς ὑλικὰς τερατομόρφους συνθέσεις ἀνθρωποκεφάλων θηρίων, πτηνῶν καὶ ἰχθύων· πολὺ δὲ συγγενέστερα πρὸς τὴν Περσομηδικήν, τὴν ἐκ τῆς ὑλικῆς πλάσεως μόνον τὸ σχεδὸν ἄϋλον φῶς λατρεύουσιν, καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ τὴν ἰδανικὴν ἀρχὴν τοῦ καλοῦ καὶ ἀρχὴν τοῦ κακοῦ.

Ἡ Μηδοπερσικὴ ἐπιρροὴ ἡσκήθη ἀρχαιοτάτα ἐπὶ τῆς Ἀσσυρίας, διότι, κατὰ τὸν ἐγγώριον (Βαβυλώνιον) ἱστορικὸν Βηρυσσόν, τὸν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἀκμάσαντα, ἐπὶ Ζωροάστρου οἱ Μηδοὶ ὑπεδούλωσαν τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ ἔδωκαν αὐτοῖς ὀκτὼ κατὰ σειρὰν βασιλεῖς· ὥστε πιθανὸν δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὅτι ἔμειναν ἔκτοτε εἰς τὴν Ἀσσυρίαν βασιλικά ἐμβλήματα, ἐκ τῆς Ζενδικῆς ἢ Μηδοπερσικῆς θρησκείας πηγάζοντα. Μετὰ ταῦτα δ' οἱ Ἀσσύριοι ἐξ ἐναντίας ἐκυρίευσαν τὴν Μηδίαν, ἀλλὰ πάλιν ἔπειτα μεταγενεστέρα ἐγένετο κατάκτησις τῆς Ἀσσυρίας ὑπὸ τοῦ Μήδου Ἀρβάκου, κατὰ τὸν ἑννατον ἢ ὀγδοὸν πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα, ὅτε καὶ ὁ Ἀσσουρβαναβάλ, ἢ Σαρδανάπαλος, ἐνέπρησε τὰ βασίλεια τῆς Νηνεῦς. Ἐκτοτε δ' ἡ Ἀσσυρία διετέλει ἐνίοτε μὲν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μήδων, ἐνίοτε δ' αὐτονομούμενη, ἀλλὰ πάντοτε εἰς τὴν μηδικὴν ὑποκειμένη ἐπιρροὴν μέχρις οὗ, κατὰ τὴν ἐβδόμην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα,

Μῆδος Κυαξάρης μετὰ τοῦ Βαβυλωνίου Ναβοπολασάρου κατέσκαψαν τὴν ἀρχαίαν πόλιν.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, ἀπὸ Σαρδαναπάλου μέχρι Κυαξάρου, ὡς πιθανὸν ἐξελήφθη ὅτι εἶχον αὖθις ἀνεγερθῆναι καέντα μέγαρα, καὶ ἐκοσμήθησαν διὰ τῶν γλυφῶν τοῦ Μοσσοῦλ καὶ τοῦ Κορσαβάδ.

Μετὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ Ἡρόδοτος ὁμιλεῖ περὶ τῆς Νινευὺς ὡς περὶ πόλεως κατεστραμμένης, καὶ εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου οὐδαμοῦ γίνεται αὐτῆς μνεία. Μεταγενέστεροι ὁμῶς συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ἀμμιανὸς καὶ ὁ Τάκιτος, μνημονοοῦσιν αὐτῆς ὡς ὑπαρχούσης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν, ὥστε φαίνεται ὅτι ἀνιδρύθη αὖθις μετ' Ἀλέξανδρον ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀδιαβηνῆς, ἐπὶ τῆς Παρθικῆς κυριαρχίας, συστάσης ἐν τῷ μέσῳ τῆς τρίτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Ἄν οὐδὲν ἀντέκειτο εἰς τὸ ν' ἀποδοθῶσιν εἰς ταύτην τὴν ἐποχὴν τ' ἀνακαλυφθέντα ἀνάκτορα, θὰ ᾔην δυνατὴ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἐκοσμήθησαν τότε κατὰ ζῆλον τῶν Περσοπολιτικῶν, περὶ ὧν ὑπάρχουσιν ἐπιγραφικαὶ ἀποδείξεις ὅτι ὠκοδομήθησαν ἐπὶ τῆς ἰσχύος τῶν Μεγάλων Βασιλέων, ἐπὶ Δαρείου καὶ Ξέρξου. Γνωστὸν μάλιστα ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦλθε καὶ ἡργάσθη εἰς Περσίαν ὁ Φωκεὺς γλύπτης Τηλεφάνης, ὅστις διὰ τοῦτο καὶ ἀπεκηρύχθη ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπομένως εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς Περσεπόλεως ἐπενήργησε καὶ Ἑλληνικὴ ἐπιρροή.

Οἱ Ἀρσακίδαι ὁμῶς εἶχον ἐν Περσίᾳ Ἑλληνικὴν θρησκείαν καὶ ἥθη, καὶ μετέπειτα μόνον οἱ Σασσανίδαι ἐπανῆλθον εἰς τὴν παλαιὰν Περσικὴν· ὥστε δυσπαραδέκτον θὰ ᾔην ὅτι ἀνάκτορα, διακοσμηθέντα ὑπὸ τῶν πρώτων, θὰ εἶχον

ἐπειργασμένα ἀντικείμενα τῆς Ζενδικῆς ἢ τῆς Ἀσσυριακῆς θρησκείας.

Μέχρις οὗ λοιπὸν οἱ περὶ τοὺς Κυρίους Ἰγξ καὶ Ῥωλινσῶνα μᾶς ἀποδείξωσι τὸ ἐναντίον, ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἐπιγραφῶν στηριζόμενοι, ἀναγκαῖον φαίνεται νὰ παραδεχθῶμεν τὰς Ἀσσυριακὰς γλυφὰς ἢ ὡς χρόνων ἔτι μεταγενεστέρων, ἢ ὡς ἀνηκούσας εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ ἐνάτου μέχρι τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ χρονικὸν διάστημα, καὶ νὰ θεωρήσωμεν τὸ δαιμόνιον ἐκεῖνο τὸ ἐφιπτάμενον ἐπὶ τῶν Βασιλέων ἢ ὡς Περσομηδικὸν σύμβολον εἰσχωρήσαν εἰς τὰς Ἀσσυριακὰς παραστάσεις, ἢ ἄλλως ἴσως ὡς Ἀσσυριακὴν σύνθεσιν ἀνδρὸς καὶ πτηνοῦ, ἢ ἀνδρὸς πτερωτοῦ, ἐξ Ἀσσυρίας μεταβάσαν εἰς τὴν Περσίαν.

ΣΗΜ. Μεταγενεστέως τῆς ἄνω ἐπιστολῆς, αἱ προσπάθειαι τοῦ Γροτενφένδου, τοῦ Ἰγξ, τοῦ Ῥωλινσῶνος, καὶ ἔτι μᾶλλον τῶν μετ' αὐτοὺς ἐργασθέντων Στέρν, Λεβενστέρν, Σπεϊγκελ, Σωλού, καὶ τοῦ βαθέος ἀσσυριολόγου Ὀππέρτ, ἐρόντησαν τὸ προσδοκώμενον φῶς εἰς τὰ ἐπιγραφικὰ ταῦτα μνημεῖα, ἀνευροῦσαι ὅτι τὰ τῆς Νινευτὶ καὶ τῆς Βαβυλῶνος σφηνοειδῆ γράμματα εἰσὶν οὐχὶ ἰδεογραφικά, ὡς ἦσαν τὰ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐποχῶν, ἀλλ' ἀπλῶς φωνητικά· καὶ διὰ βαθείας μελέτης καὶ ἀγχινουστάτων συνδυασμῶν ἐγνώρισαν οὗτοι ὅτι αἱ δι' αὐτῶν γεγραμμέναι ἐπιγραφαὶ εἰσὶν οὐχὶ ἀρχαιότεραι τοῦ ἡμίσεως δευτέρου αἰῶνος π. Χ., πολύτιμοι ὅμως δι' ἣν περιέχουσιν ἀπέραντον ὕλην, ἱστορικὴν, γεωγραφικὴν, μυθολογικὴν (τῶν ἐγχωρίων μύθων), καὶ γραμματικὴν. Οὕτως εὐρέθησαν ἐξ αὐτῶν περιλαμβάνουσαι οὐχὶ ὀλιγωτέρας τῶν τρισμυρίων γραμματικῶν σημειώσεων. Καὶ ὅμως ἡ γλῶσσα, εἰς ἣν τοιαύτη κατεβάλλετο γραμματικὴ ἐπιμέλεια, ἀπώλετο ἀνεπιστρεπτεῖ.